

ΕΠΕΙΣΟΔΙΑ ΑΠ' ΤΟΥΣ ΜΕΓΑΛΟΥΣ ΑΓΩΝΕΣ ΤΗΣ ΦΥΛΗΣ

Συνέχεια έκ του προηγούμενου

Τό τέλος του μεγάλου αγώνα της μικρής μά λιονταρόψυχης συμπολιτείας έπρεπε νά σταθί άξιο, σέ δραματικό ύψος, μέ τήν ήρωική της ζωή. Ή χώρα όλη, Έφταχώρι, Τετραχώρι, βρισκεται τώρα στά χέρια τών Άρβανιτάδων. Τό περήφανο Σουλι πατημένο! Μ' άπάνω σ' αυτά τά δυό ψηλώματα, στό Κογγι, μέ τό μικρό του κάστρο και τό λόφο της Μπίρας, ή καλύτερη ψυχή του Σουλιώτη γράφει, μ' αίμα και φωτιά, τή μεγάλη της διαθήκη, γιά νά βάλι πρόλογο στός σκληρούς άγώνες τών Έλλήνων, πού θ' ακολουθήσουνε μετά είκοσι χρόνια, σ' άφάνταστα δλοκαυτώματα τών Φαρών και του Μεσολογγίου. Μέσα στις σπηλιές και τά ραϊσματα τών βράχων της Μπίρας—Μπίρ άρβανίτικα θά πη τρύπα κι' ώιομάστηκε έτσι—γιατί μία άπ' τίς κορυφές τους είνε τρύπια—γυναίκες και παιδιά ζήσανε μίνες, σάν τά κυνηγημένα τ' άγρίμια, και τά σκυλιά και τά ντουφεκιά, τάχανε ζώσει άπό παντού. Δέν βγαίνουν άπό τίς κρυψώνες τους παρά γιά νά πάνε λίγη τροφή και νερό, μπροστά, στό παλληκάρια, πού κρατούσανε νύχτα—μέρα τόν πόλεμο μέ τούς Άρβανιτάδες, άπό τ' άλλαφά τους, πρόχειρα ταμπούρια και, πολλές φορές, νά πιάνουνε και ντουφεκιά, άμα τό έχθρας συγκέντρωνε τή λύσσα του σέ κάποιο σημείο της τελευταίας τούτης άμυντικής γραμμής. Γενική έπιθεσι, κανονικός πόλεμος, ουστηματική επιχείρησι δέν ήτανε πειά δυνατή. Ένας φοβερός, καθημερινός, έπίμονος, άτελείωτος κλεφτοπόλεμος άρχισε τώρα. Οι Άρβανιτάδες σκαρφαλώνανε στό βράχια, όπου μπορούσε νά πατήση άνθρωπος και σέ λίγα μέτρα άπότασι, άπ' τά ταμπούρια τών παλληκαριών, φιδάνανε τά δικά τους μετερίτζια, γιά νά χτυπούνε μέρα—νύχτα. Ήτανε τόσο κοντά, πού μπορούσαν, άμα κατακάθιζε ή φωτιά του ντουφεκιού, νά πιάνουνε τήν κουβέντα:

— Πότε θά φύγης όρε Σκιπιταρ; (Άρβανίτη) χειμώνας πλακάνει. Θά πλαγιαίξης στό λιθάρι, θά ξεπαγιαίξης!

— Θά φύγω, σάν πάρω ένα κεφάλι σουλιώτικο, όρε Σουλιώτ!

— Καί τι νά τό κάνης, όρε Σκιπιταρ;

— Νά τό πάω του Βεζύρη, όρε Σουλιώτ.

— Καί γιστι τόση κακία, όρε Σκιπιταρ, μέ τούς Σουλιώτες; Τι σάς κάνανε οι Σουλιώτες, πού ήτανε φίλοι σας;

— Δέν έχουμε μέ τούς Σουλιώτες, μόν' ό Βεζύρης! Άλή Πασάς δίνει πεντακόσια γρόνια μπαξισι σ' εκείνον πού θά του πάη ένα σουλιώτικο κεφάλι.

— Κάτι λίγα, όρε, δίνει ό Βεζύρης.

— Καί τί... λίγα είνε, όρε βλάμη, πεντακόσια γρόνια;

— Λίγα είνε, γιατί τά σουλιώτικα κεφάλια είνε ακριβά.

— Άμ' έσας, όρε βλάμη, πόσα σάς δίνουνε όντας τούς πάτε κανένα κεφάλι δικό μας;

— Ένα τεστέ—μιά δωδεκάδα—φυσέκια μās δίνουν.

— Γιατί έτσι λίγα, όρε βλάμη;

— Γιατί δέν αξίζουτε τά κεφάλια γιά περισσότερο!

— Καί γιατί δέ σάς δίνουνε παράδες, μόνο φυσέκια;

— Γιατί παράδες δέν έχουμε χρεία, μόνο φυσέκια θέλουμε γιά νά σκοτώουμε Τούρκους, πούβηναν νά μās χαλάσουνε τό χουζούρι μας χωρίς σεμπετί (αϊτιά).

Γιατί μέσα σ' όλο τούτο τό δράμα της φοβερής πολιορκίας είχαν οι Σουλιώτες διατηρήσι τό φυσικό ευθύμο πνεύμα τους. Κι' έτσι είνε προστεθή στην πείνα και τό μάρτυριο της αγρόπνιας. Οι πολιορκητές ήτανε πολλοί, μπορούσαν νά συναλλάσσονται στό ταμπούρια τους. Οι Σουλιώτες όμως, πούδ λίγοι, έπρεπε νά μένουνε σχεδόν όλοένα, στις θέσεις τους. Γιατί τή νύχτα κάνανε ξαφνικά γιουρούσια οι Άρβανιτάδες.

Και τά κανόνια του πασα—τώρα είνε κουβαλήση και κανόνια—άπό τίς Βρέκε Βετίμε—τούς Λόφους της Άστραπής—κι' άπό τόν Άη—Δονάτο μμπομαρδίζανε τίς θέσεις τους άδιάκοπα. Κατά καλή τύχη κάνανε περισσότερο κρότο παρά ζήμια, γιατί τά σουλιώτικα ταμπούρια ήτανε κάμποσο πιά ψηλά άπ' τούς λόφους, πούτανε στημένα τούτα τά πολιορκητικά κανόνια.

Ό αγώνας ώστόσο εξακολουθούσε και στό Κογγι γύρω άπ' τό μικρό κάστρο, μέ τήν ίδια και περισσότερη αγριάδα πούχε στό βράχια της Μπίρας. Γιατί στό Κογγι φουούσε άκόμα πιό μεγάλο φανατισμό στην αντίτασι του Σουλιώτη ή παρουσια του Σαμουήλ και της Χαΐδως. Ό ένας αντίπροσωπευε έσάτερα τώρα τή σκουντουφή, τραγική κι' αδιάλλαχτη μορφή του άπελιπισμένου αγώνα κι' ή άλλη τήν ώμορφια και τήν πόησι του: Οι Σουλιώτες τή βλέπανε συχνά, τόν καιρό τούτο της υπέρτατης δοκιμασίας, τό δειλινό, μονάχη, πάνω στό βράχια της Άγιά—Παρασκευής, μέ τά χέρια σταυρωμένα και τά βουρκωμένα μάτια ψηλά, νά στέκη σά μαρμαρωμένη. Κι' άλλες φορές, μέσα στην έκκλησία, νά βέεται γονατιστή, μπροστά στό είκόνημα της Παρθένου. Άμα όμως άκουγε τήν πρώτη ντουφεκία τών Άρβανιτάδων, τινάζοταν άπάνω γιά νά ριχτή σάν τίγρισα στή μάχη, πλάι στον Έξαλλο καλόγερο, π' άνέμιζε τ' άτέλειωτα ψέλια του στους κανόνους της μάχης, φανάζοντας:

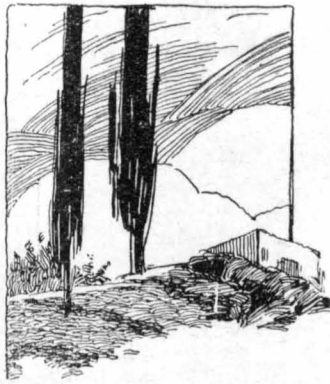
— Θάνατος στους άπίστους! Ήγγικεν ή τελευταία κρίσις!

Είνε γίνε ταυτόχρονα ή έκλεκτή του Θεού, εύλογημένη άπό τό Σαμουήλ. Τ' άρματα της—λέγανε τά παλληκάρια— ήτανε αγιασμένα άπό τήν Παναγία, πού τή φύλαγε άπ' τό κακό τό βόλι. Οι έχθροί δέν ξεσυνερίζοντανε τόν καλόγερο, μέ λυσούσανε μ' αυτή. Ήτανε τώρα είκοσιεφτά χρονά, πάνω σ' όλο τό μέστωμα της ώμορφιάς και της λεβεντιάς της. Άμα νούσθανε πώς ήτανε κάπου, γύρω, εκεί, άναβε τό ντουφεκί. Όλοιο ποθούσανε νά τήν πάρουνε λάφυρο...

Οι βιομάδες όμως περνούσανε κι' ή τροφές γίνοντανε κάθε μέρα και πιό σπάνιες. Οι πολιορκημένοι άρχισαν νά τρέφονται μέ τά λίγα ζωά, άλογα, μουλάρια, γαιθούρια, πούχανε κοντά τους. Έναν άπό τούς λιγοστους γαιθούρους, πούπυσε στό χέρι τών Άρβανιτάδων τόν ήφρανε πίσω, δίνοντας αιχμαλώ-

τους. Ύστερα άγάλανε και τά τομάρια τών ζώων. Καί δέν τους έμεινε άλλο άπό τ' άγρια χορτάρια. Ή δέμα τους βασάνιζε άκόμα πιό πολύ. Πίνανε τό νερό της βροχής άπ' τίς λακούβες τών βράχων. Κι' όμα σωάνανε κι' αυτό, ήτανε ύποχρεωμένοι νά κατεβαίνουνε στους γετονικούς χειμάρρους, πού φύλαγαν οι Άρβανιτάδες και νά βλέπουνε τό χάρο μέ τά μάτια τους, γιά νά μπόρουνε νά δροσίουνε λίγο τά γελιά τους. Πολλές φορές ή Χαΐδω έπαρινε τίς γυναίκες και κατεβαίνανε νύχτα μέ τ' άγγελια τους νά φέρουνε νερό γιά τά παλληκάρια. Μά συχνά γυρίζανε πίσω λιγότερες. Ό Άλής, πού παρακολουθούσε μέρα μέ τήν ημέρα τήν άγώνα του Σουλιού, είνε βεβαιώς ή στιγμή νά τελειώνη. Έστειλε προτάσεις γιά ειρήνη μέ τόν Κίτσο Μπότσαρη και μέ τους δυό φίλους κι' εύνοούμενους Άρβανιτάδες άρχηγούς: Τό Σιλιχταρ Μπότα και τό Μπεκλή Τζογούδωρο. Οι Σουλιώτες κι' αυτοί πούτανε στή Μπίρα κι' αυτοί άπό τό Κογγι μάζωχτήκανε σέ συνέλευσι ν' άκούσουνε και νά συζητήσουνε τίς προτάσεις. Αυτό τό πρωτό τό Σαμουήλ, άσαρκο φάντασμα πειά, γούρεψε τή Χαΐδω:

— Πάμ' έμεις, τέκνο μου, τής είνε, μακρυά άπό τίς άνό-

σιες κουβέντες για συνθήκες με τόν άπιστο!

Και τραβήχθηκαν, άμλητοι, σε μία γωνιά του κάστρου. Ο Σαμουήλ δραματιζότανε καταστροφές και προφήτευε το τέλος του κόσμου. Το πρώτο πράγμα που γύρψαν οι Σουλιώτες στη συνέλευση από τους αντιπροσώπους του πασα, ήτανε να τους άφησουν δλους, άντρες, γυναίκες, παιδιά, να πάνε στην Πάργα. Οι σταλμένοι από τόν Άλη κατάφεραν όμως, μ' ένα σωρό ταξίματα, ν' αλλάξουνε τή γνώμη τών πολλών και να τους πείσουνε να πάνε σ' έπαρχίες, που έξουσιαζε ο Άλης. Η Χαίτω μάζεψε στη στιγμή αυτούς πουάτανε μαζί της στο Κουγγι:

— Άδέρφια, τους φώναξε: Μην τὸ παραδεχτήτε ποτέσ να πάμε στα χώματα που έξουσιαζει ο πασα: Είνε μπαμπέσης: θά μασ γλάση κι δλους θά μασ περάση άπ' τὸ σπαθί, άντρες, γυναίκες και παιδιά. Άν είνε ν' αφήσουμε τὸ Σουλι—που ο Θεός να μην τὸ δώση—τότεσ άς βγοῦμε στην Πάργα, νάμαστε με τ' αδέρφια μας, τους Έλληνες!

Έτσι κανέναν άπ' αυτούς που μένανε στο Κουγγι δέν παραδέχοντανε να πάη στα χώματα του πασα. Κι' επειδή δλοι σχεδόν εκεί μέσα ήταν από τή φάρα τών Τζαβελλαίων και τις συγγενικές της φάρες, ο Βελής γύρεψε άπ' τόν πατέρα του να στείλη άπ' τὰ Γιάννενα τὸ Φῶτο Τζαβέλλα, να τους μιλήσει. Ο Άλης πρόσταξε να τὸυ πᾶνε τὸ Φῶτο, που τὸν ελεσε δστυνομική επιτήρηση και τὸυπε ν' ανέβη στο Σουλι, να καταφέρει τή φάρα του, πουερανε δυσκολίες, να δεχθῆ τή συνθήκη. Ο Τζαβέλλας τ' άφησε για δμήρουσ τή γυναίκα του, τὸ εφταχροניתκο άγοράκι του, τὸ Νικόλα, και τ' άλλα, τὰ μικρότερα. Ο Άλης έπιστάτησε ο ίδιος να έγκαταστήσουνε τήν οικογένειά του στην έπισκοπή. Άμα τὰ παιδιά μῆχανε στη μεγάλη αὐλή του μητροπολίτη άρχισανε νά παίζουνε τους κλέφτες, παιγνίδι πολεμικό. Ο Βεζύρης πρόσταξε να τὸυ πᾶνε τὸ μικρό Νικόλα.

— Πῶ θέλεις, ὄρε—τὸυπε—να γυρίσης στο Σουλι, να πολεμήσης και σὺ μαζί με τους Σουλιώτες;

—Ναί, τὸυ άποκρίθη ο μικρός, κυττάζοντάς τον θαρρετά στα μάτια—μὰ δέν έχω άρματα!

—Πῶ, θά σου δώσω ἐγώ, ὄρε μπῆρο μ... να χτυπήσης μ' αὐτὰ τους Τσάμηδες μου!

—Τους Τσάμηδες; Δέ θέλω μ' αὐτούς! Δέν είνε παλληκάρια! Θέλω να πολεμήσω με τίποτα καλύτερους!

Ο Άλης καμάρωσε τὸ μικρό. Μὰ σημείωσε βαθειά στο μυαλό του τις άποκρίσεις του: Δέν έπρεπε να μείνη οὔτε ένας από τέτοια σπορά...

Ο Φῶτος ανέβηκε στο Σουλι. Οι πολιορκημένοι τόν δεχτήκανε με δακρυσμένα μάτια. Κι' ήτανε φοβερό τὸ πρώτο συναπάντημά του με τή Χαίτω. Κατάχλωμη άπ' τή βαθειά συγκίνηση, σουρωμένη από τήκακοχία, ώμορφη όμως πάντα, μ' αλλη τὴν ώρα ώμορφία—τὸυ μαρτυρίου—περήφανη μέσα στα τιμημένα τ' άρματα της, στάθηκε βουβή μπροστά του, βουβή και βασανιστική σάν τυφί. Δέ μπόρεσε ν' άνθέξη στην παρουσία της. Κατέβασε από ντροπή τὰ μάτια. Κι' άμα τὰ σήκωσε καμιά φορά, διάβασε στ' άγαπημένα τὰ δικά της, τὸ πικρό και τὸ βαθύ παράνομο:

— Γιατί μᾶς άφησες τὸσον καιρὸ μονάχος;

Ο Σαμουήλ τόν άπόφραγε. Κι' δλο μιλούσε με παραβολές άπ' τὸ Εὐαγγέλιο για τόν παράνομο Ίουδα, για προδοσίες και άργύρια. Όλοι δσοι ήτανε κλειμένοι στο Κουγγι και στην Άγια Παρασκευή προσέπασαν στο Φῶτο να πάη στην Πάργα, να κάταφρη τους Παργιανούς να δώσουν άσυλο στους Σουλιώτες. Ο Άλης δέχτηκε να τόν άφήσει. Όλα τὰ δεχόντανε τώρα, γιατί ελε βάλη στο μυαλό του να μῆνη τήρησι τίποτα. Ο Βελής, μάλιστα, έδωσε στο Φῶτο και γράμμα για τους Παργιανούς, να τόν άκούσουν. Αυτοί τόν δεχτήκανε πολὺ κρύα και τόν άκούσανε με τους πιο μεγάλους διαταγμούς Τρέμανε και με τὸ δίκην τους κάποια καινούργια πλεχτάνη τὸυ Άλη.

Μάτια ο Φῶτος τὸυ έδειχνε τὸ συστατικό τὸυ Βελή. Αυτὸ έξερανε καλά τι τίποτι έπρεπε να δίνη κανέναν στον Άλη και στα παιδιά του. Η μόνη λύσι που βρήκαν ήταν να παραλέσουν τις ρουσοικες άρχές—ήτανε τότε ρουσοικη κατοχή στα Έφτάνησα—να δεχτοῦνε στην Κέρκυρα τους Σουλιώτες προάφους. Και στείλανε καικι μ' ανθρωπους γι' αὐτή τή δουλειά.

Μὰ οι άνεμοι φυσούσαν δλο ενάντιοι, περνοσαν η μέρες, τὸ καιτι δέ μπορούσε να γυρίση κι' ο Τζαβέλλας φοβότανε μῆν παρεξηγηθῆ από τὸ Βελή, μῆν τὸν βάλη ν' άδικε υποψίες, δτι μαγέρευε τίποτε. Έτσι γυρίζοντας στο Σουλι, πριν έρθῆ άπ' τήν Κέρκυρα η άπόκρισι, βρήκε ναχουνε τελειώση ο Κίτσος Μπότσαρης κι' ο γέρω Κουτσονίκας, πληρεξούσιοι του Σουλιού, τις συζητήσεις τους με τὸ Βελή και τους Άρβανιτάδες άρχηγούς και ναχουνε φτιάσει κιόλας τή συνθήκη—μνημείο δολιότητας: Οι Σουλιώτες ήτανε λεύτεροι να φύγουν από τὸ τόπο του με τ' άρματα, τ' αναγκαία του πολέμου, τροφές και δτι άλλο θέλανε να πάρουν, για να πάνε να κατοικήσουν είτε μέσα, είτε άπ' έξω από τήν Άλβανία. Ο Άλης έδινε ύπόσχεσι να τους προμηθεύση τὰ ζωα τ' αναγκαία να μεταφέρουν τὰ πράματα, τὰ πολεμοφόδια, τις ζωτροφίες, τους λαβωμένους, τους άρρώστους, τους γέροντας, τις γυναίκες και τὰ παιδιά, ως τόν τόπο που θά κατοικοῦσαν. Θά παίριαν ακόμα και δμήρουσ για τήν τήρησι τῆς συνθήκης. Όσοι από τους Σουλιώτες θάθελαν να κατοικήσουν στην Άλβανία, θά παίριαν χάρσιμα χτήματα και χωράφια και θά βρίσκανε για πάντα τιμή, άσφαλεια και προστασία. Είχανε δεχθῆ αὐτή τή συνθήκη, δσοι πολεμούσανε στους βράχους τῆς Μπίρας. Κι' είχανε αφήσει κιόλας τις θέσεις τους κι' ετοιμάζανε τὰ πράματα τους. Τους άλλους όμως, πούτανε στο Κουγγι, δέν τους άφηνε η Χαίτω και ο Σαμουήλ να παραδεχτοῦνε τή

συμφωνία. Η Χαίτω πρόσμενε να γυρίση ο Φῶτος, με τήν κρυφή έλπίδα, πὸς δέ θά τους δέχονταν οι Παργιανοί κι' έτσι τὸ Κουγγι θά κρατούσε τόν πόλεμο. Άπάνω στην πίκρα της για τὸ ανάξιο φέρσιμό του, άλλο δέν ποθοῦσε τώρα παρά να τόν έβλεπε άλλη μιὰ φορά μαζί της, πλάι της, στις φλόγες, στον άπελιτισμένο τὸυτο πόλεμο κι' έτσι μαζί να πέσουνε για τὸ Σουλι, για τὴ δόξα του, άφοῦ δέν ήτανε δυνατός ο λυτρωμός του. Ο Φῶτος όμως δέ γύρισε από τή Πάργα με τέτοιους σκοπούς. Χάρηκε πὸς τὸ Κουγγι, ο Σαμουήλ κι' η Χαίτω, με τὰ παλληκάρια τους, δέν είχαν υπογράψει ακόμα τή συνθήκη. Μὰ χάρηκε για λόγους προσωπικό δικό του. Ηθελε να χασομερήσει κομμάτι τήν άποδοχή τῆς συνθήκης, για να γυρίψη από τόν Άλη να ξεσκαλώση πρώτα τή γυναίκα του και τὰ παιδιά του και να τὸυ στείλη από τὰ Γιάννενα. Η Χαίτω καιτι μυρίστηκε. Και για να κόψη αὐτὸς τις δμιλίες τὸυ Φῶτου με τὸ Βελή, έβαλε κρυφά μερικά παλλη

κάρια ν' άρχίσουνε τις ντουφεκίες γύρω από τὸ Κουγγι. Αναψε στη στιγμή πόλεμος.

Όλοι άδράξανε τ' άρματα και χτυπιώντανε με λύσσα, πρώτος μέσα σ' δλους, άφοῦ σήκωσε τὸ λάβαρο στο καμπα, νιαρὸ τῆς Άγια—Παρασκευῆς, ο Σαμουήλ, φοβερός στην δψι, σάν τόν Πρόδρομο. Ο Φῶτος τινάχτηκε άπ' τὸς πρώτους στη φωτιά. Πάνω στην άκμη τῆς μάχης, που σωριάζονται λαβωμένοι, σκοτωμένοι, κάμποσοι, βλέπει τή Χαίτω πλάι του, πανώρια, δπως τις μεγάλες μέρες, τις δοξασιμένες. Άστράφτει τὸ μάτι της και τὸ σπαθί της. Και τὰ μαλλιά της άνεμίζουνε, παντιέρα τὸυ πολέμου:

— Άπάνω τους, ὄρε Τζαβέλλα, τὸυ φωνάζει: Άφοῦ πατιέται για πάντα τὸ βουνο μας άπ' τους άγαρηνούς έδῶ να πέσουνε σάν παιδιά του αληθινὰ που ήμαστε!

Τῆς χαμογέλασε πικρά. Μ' αὐτή δέν έπαυσε:

— Δυὸ βόλια γερού, Τζαμηδες, Μωτῆδες! Δυὸ βόλια μοναχά! Ένα δικό μου! Κι' ένα δικό του!

Κι' δλο πρόβινε, σάν τυφλή, μέσα στις φλόγες. Μὰ τὰ βόλια πετοῦσανε γύρω τους, χωρίς να βρίσκουνε τὸ σημάδι που τὸυς έταξε η πολεμώχαρη γυναίκα. Η μέρα περάσε με τή χλαλή τῆς στερνῆς τούτης μάχης. Κι' η νύχτα έπεσε βαρειά στο ταραχμένο στρατόπεδο.

(Άκολουθεί)

